IJCRT.ORG ISSN : 2320-2882

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ (Conception of Sign)

Jaspal Singh
Research Scholar, School of Punjabi Studies,
Panjab University, Chandigarh

ਐਬਸਟਰੈਕਟ: ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਗੋਰਖ-ਧੰਦਾ ਹੈ। 'ਹੋ ਭੀ ਨਹੀਂ ਔਰ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੋ, ਤੁਮ ਇੱਕ ਗੋਰਖ-ਧੰਦਾ ਹੋ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਸ ਦੇ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਤੋਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਸਦੇ ਅਮੂਰਤ/ਨਿਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪੀ 'ਰੂਪ' ਤੋਂ ਹੈ। ਵਿਆਕਰਣਕਾਰਾਂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਇਕਾਈ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਕਾਈ ਰਚਿਤ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਵੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਇਹ ਸਾਰਥਕ ਇਕਾਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਇਕੱਲੀ ਵਿਚਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਇਸ ਦੀ ਦੋਹਰੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਵਸਤੂਗਤ ਅਰਥ ਦਾ ਬੋਧਕ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਬੋਧਕ ਵੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਇੱਕ-ਵਚਨੀ ਜਾਂ ਬਹੁ-ਵਚਨੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੁਲਿੰਗ ਜਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਲਿੰਗ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਵਸਤੂਗਤ ਅਰਥਾਂ ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਵੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਵਸਤੂਗਤ-ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਾਕਾਤਮਕ ਕਾਰਜਾਂ 'ਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਅਰਥ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਾਕਾਤਮਕ ਕਾਰਜਾਂ ਅੰਦਰ ਉਹ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਇਸੇ ਬਣਤਰ ਬਾਰੇ ਅਧਿਐਨ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪਰੰਪਰਾ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਵਿਚਾਰਦੀ ਹੈ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਤਾਲਾ ਅਤੇ ਕੁੰਜੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀਆਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਕਾਵਿ (ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ) ਦੀ ਆਤਮਾ ਤਲਾਸ਼ਣ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਰੁਚੀ ਤਹਿਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ 'ਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਬਹਿਸ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਿਆਰਕਣਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸ਼ਬਦ (ਭਾਸ਼ਾ) ਦੇ ਰੂਪਗਤ ਪੱਖ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰਿਆ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਇਸ ਅੰਦਰ ਨਵੀਂ ਸੰਕਲਪਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਜਿਸ ਸੰਕਲਪਨਾ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਚਿਹਨ ਵਜੋਂ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਕਲਪਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰੰਪਰਾ 'ਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਕਲਪਨਾ ਦੇ ਕੀ ਪਾਸਾਰ ਹਨ, ਨੂੰ ਇਸ ਪੇਪਰ ਅੰਦਰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ: ਚਿਹਨ, ਚਿਹਨਕ, ਚਿਹਨਤ, ਨੌਮਕਲੇਚਰ, ਯਥਾਰਥਵਾਦ, ਤਰਕ, ਅਰਥਕਾਰੀ, ਬੌਧਿਕ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ (intellection)
।

1. ਚਿਹਨ ਅੰਗੇਰਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ Sign ਦਾ ਪ੍ਰਾਇਵਾਚੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਲਾਤੀਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ Signum ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਸ਼ਗ਼ਤ ਅਰਥ ਹੈ ਨਿਸ਼ਾਨ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ Sign ਲਈ signe/signer ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ ਅੰਦਰ sign ਦੇ ਲਈ 'ਚਿਹਨ' ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚਿਹਨ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਕੋਸ਼ਗਤ ਅਰਥ ਹਨ: ਚਿੰਨ੍ਹ, ਝੰਡਾ, ਦਾਗ, ਲੱਛਣ, ਅਲਾਮਤ, ਨਿਸ਼ਾਨ, ਪ੍ਰਤੀਕ ਆਦਿ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਅੰਦਰ 'ਚਿਹਨ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰੂਪਕੀ/ਸੰਕਲਪਕ ਅਰਥ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਤਹਿਤ ਸਾਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਬਾਬਤ ਅੱਗੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

1.1 ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਮੋਢੀ ਸਵੀਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਸੋਸਿਊਰ (1857-1913) ਨੇ "ਭਾਸ਼ਾ ਚਿਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ"[1], ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਚਿਹਨ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਜੋਂ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਸਿਊਰ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਚਿਹਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਚਿਹਨ ਚਿਹਨਕ ਅਤੇ ਚਿਹਨਤ ਦੀ ਸੰਯੁਗਤੀ ਰਾਹੀਂ ਬੱਝਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਿਹਨ ਦੀ ਇਸ ਸੰਕਲਪਨਾ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ, ਯਥਾਰਥ, ਵਸਤੂਗਤ-ਸੰਸਾਰ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰਤਾਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅੰਦਰ ਸਿਫ਼ਤੀ ਤਬਦੀਲੀ (ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਸ਼ਿਫ਼ਟ) ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਦਰ ਨਾਂਮਾਤਰਵਾਦ (ਨੌਮਿਨਲਿਜ਼ਮ) ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਹੇਠ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਆਦਾਤਰ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਤੱਤ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮਕਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਹੀ ਪਾਸਾਰਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਕਲਪਨਾ ਦੀ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਤਨਕੀਦ ਵੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਸੰਕਲਪਨਾ ਤਹਿਤ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ

ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣੇ-ਬਣਾਏ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋਂਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਧਿਅਮ ਜਾਂ ਲਿਬਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਬਤ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਨਾਦ ਜਾਂ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਤੱਤ ਵੀ ਹੈ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵਸਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬਿਲਕੁਲ ਸਿੱਧਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਜਟਿਲਤਾ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਸੋਸਿਊਰ ਦੁਆਰਾ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਗੌਰਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਧੀ ਅਧਿਕਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਈ ਇਕਾਈ ਦੂਹਰੀ ਹੋਂਦ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਦੋ ਜੁੱਟਾਂ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਕੋਰਸ ਅੰਦਰ ਸੋਸਿਊਰ ਉਚਾਰਨੀ-ਸਰਕਟ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸਥਾਪਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਈ ਚਿਹਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਹੋਂਦ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ 'ਚ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਤਹਿਤ ਇੰਝ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ 'ਮੱਝ'। ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਵਚਨ ਹੈ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ। ਨਾਮਕਰਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਇੱਕ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਜੋ ਕੱਖ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਚਿਹਨ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ 'ਮੱਝ' ਭਾਸ਼ਾਈ ਚਿਹਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਦੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਸੰਚਾਰ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅੰਦਰ ਇਸ ਸ਼ਬਦ (ਚਿਹਨ) ਨੂੰ ਉਚਾਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਉਚਾਰਿਆ ਸ਼ਬਦ (ਨਾਦ) ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਧੁਨੀ-ਬਿੰਬ (ਸਿਗਨੀਫਾਈਰ) ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ (ਸਿਗਨੀਫਾਈਡ) ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਧੁਨੀ-ਬਿੰਬ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਾਕਾਰਤਾ ਰਾਹੀਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ 'ਮੱਝ' ਦਾ ਬੋਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਧੁਨੀ-ਬਿੰਬ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਮੱਝ' ਚਿਹਨ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮਕਰਣ ਤੱਕ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੂਰਵ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਸੰਚਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਚਿਹਨ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦਾ ਬਿੰਬ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਉਘਾੜਣ ਵਾਲਾ ਜਟਿਲ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਚਿੰਨ੍ਹ (ਚਿਹਨ) ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਸਥੂਲਤਾ ਤੋਂ ਸੂਖਮਤਾ ਵਲ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।"[2]

ਚਿਹਨ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਬਾਬਤ ਗੁਰਬਚਨ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ,

> ਗੱਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਤਨਾਉ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਵਿਜੈ ਵੀ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਵਿਜੈ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤਰੀਕਾ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਰੱਖਣ ਪਿਛੇ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ। ਚਿਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਸਤ ਲਈ ਉਹ ਚਿਹਨ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਆਪਹੁੱਦਰੀ ਹੈ।[3]

ਉਪਰੋਕਤ ਦਲੀਲ ਭਾਸ਼ਾ, ਪਦਾਰਥਕ-ਸੰਸਾਰ, ਮਨੁੱਖੀ ਤਣਾਓ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪੜਾਅ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਚਿਹਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪੜਾਅ ਨਾਮਕਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤਹਿਤ ਚਿਹਨ ਦੇ ਵਸਤੂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਆਪਹੁਦਰੇ ਸੰਬੰਧ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਚਿਹਨ ਦੀ ਆਪਹੁਦਰੇਪਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਲਈ ਅਗਰ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਚਿਹਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ 'ਮੱਝ' ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅੰਦਰ 'ਮੱਝ' ਚਿਹਨ ਵਜੋਂ ਹੀ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਜਦਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਦਰ ਮੱਝ ਲਈ 'ਬਫ਼ੈਲੋ' ਚਿਹਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਹਨ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਨੇਮ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਜਾਂ ਇੰਝ ਕਹਿ ਲਈਏ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਨੇਮ ਇਹੋ ਹੈ। ਚਿਹਨ ਦੀ ਇਹ ਸੰਕਲਪਨਾ ਹੀ ਸੋਸਿਊਰ ਦੀ ਮੌਲਿਕ ਸਥਾਪਨਾ ਹੈ।

ਸੋਸਿਊਰ ਨੇ ਚਿਹਨ ਦੀ ਇਸ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲਾਂਗ ਅਤੇ ਪਾਰੋਲ, ਇਕਾਲਕ ਦੁਕਾਲਕ, ਲੜੀਦਾਰ ਕੜੀਦਾਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਬਤ ਸੰਕਲਪਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹ ਸੰਕਲਪਨਾਵਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਹੈ, ਨੇ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਿਆ। ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚੇ ਕੋਰਸ ਅੰਦਰ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੋਸਿਊਰ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਚਿਹਨਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਸਿਸਟਮੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਸੋਸਿਊਰ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ,

> A Science that studies the life of Signs within society is conceivable; it would be a part of social psychology and consequently of general psychology; I shall call it Semiology.

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਸਿਊਰ ਨੇ ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਜੋਂ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਚਿਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ਇਹ ਅਧਿਐਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪ੍ਰਪੰਚ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਸੋਸਿਊਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਤੱਕ ਮਹਿਦੂਦ ਨਾ ਰੱਖ ਕੇ ਮਾਨਵਿਕੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਚਿੰਤਕ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ।

1.2 ਚਾਰਲਸ ਸੈਂਡਰਸ ਪੀਅਰਸ (1839-1914) ਪੀਅਰਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਪਿਤਾਮਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੀਅਰਸ ਦੁਆਰਾ ਚਿਹਨਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਚਿਹਨ ਦੀ ਤਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਅੰਦਰ ਵੰਡ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੌਹਨ ਲਾਕ ਵਰਗੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬੁਨਿਆਦੀ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮਾਨਵਿਕੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਅੰਦਰ ਸਹਾਈ ਬਣਾਇਆ। ਸੀ. ਐਸ. ਪੀਅਰਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚਿਹਨਾਂ ਦੀ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵੰਡ ਹੈ; Icon, Index ਅਤੇ Sign proper । ਸਾਰੇ ਚਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਚਿਹਨਕ (signifier) ਤੇ ਚਿਹਨਤ (signified) ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ (concept) ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਆਈਕਾਨ: ਇਸ ਵਿਚ ਚਿਹਨਕ ਅਤੇ ਚਿਹਨਿਤ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸਮਰੂਪਤਾ (resemblance) ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ।

ਇੰਡੈਕਸ: ਇਸ ਵਿਚ ਚਿਹਨਕ ਤੇ ਚਿਹਨਿਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਾਰਣਵਾਦੀ (causal) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਧੂੰਏ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅੱਗ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣਾ, ਬੱਦਲ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਰਸ਼ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਕਰਨੀ।

ਚਿਹਨ: ਇਸ ਵਿਚ ਚਿਹਨਕ ਤੇ ਚਿਹਨਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੰਯੋਗੀ (arbitrary) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਵਾਇਤ ਉਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਰੁਖ' ਨੂੰ ਰੁਖ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣਾ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਸਮਰੂਪਤਾ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਅਰਥ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਉਗਿਆ ਫੁੱਲ ਚਿਹਨ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਫੁੱਲ ਜੋ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਚਿਹਨ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ ਜੋ 'ਸੰਚਾਰ' ਕਾਰਜ ਹਿਤ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ ਚਿਹਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਜਿੰਨਾ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੇਠ ਨਾ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ ਉਹ ਚਿਹਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਉਗਿਆ ਰੁਖ ਚਿਹਨ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ ਦਾ ਰੁਖ ਹੈ ਉਹ ਚਿਹਨ ਹੈ।

> ਪੀਅਰਸ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਚਿਹਨ ਦੀਆਂ ਦਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵਿਚ ਦੋ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਤਰਕ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਂਟ ਤੇ ਹੇਗਲ) ਨਾਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਚਿਹਨ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ਉਸਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ ਚਿਹਨ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਉਹ ਚਿਹਨ ਨੂੰ ਮੂਲ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤੀ ਗਿਣਦਾ ਹੈ : icon, index ਤੇ symbol ਸੜਕ ਤੇ ਅਸੀਂ ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਉਸਦਾ ਸੰਕੇਤ ਠਹਿਰਣ ਵਲ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੀਆਂ ਨਵੀਨਤਮ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਗੇ ਭੀੜ ਹੈ, ਰੌਲਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੋਕ ਹੈ, ਜਾਂ ਸੜਕ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਕਾਰਨ ਸਧਾਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਰੋਕ।[5]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਹਨ ਦੀ ਇਸ ਪੀਅਰਸ ਸੰਕਲਪਨਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਧਾਰ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕੀ ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ ਸਕੂਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ।

1.3 ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੋਸਿਊਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੋਲਾਂ ਬਾਰਤ (1915-1980) ਦਾ ਅਗਲੀ ਕੜੀ 'ਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਚਿਹਨ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੰਦਰਭਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦਿਆਂ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਰੋਲਾਂ ਬਾਰਤ ਨੇ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਰੋਲਾਂ ਬਾਰਤ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਚਿੰਤਕ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਸੋਸਿਊਰ ਅੰਦਰ ਪਏ ਹਨ। ਸੋਸਿਊਰ ਦੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਚਿਹਨਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ, ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰੋਲਾਂ ਬਾਰਤ ਪਾਪੂਲਰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਸੰਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਆਪਣਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਮਿੱਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਿੱਥਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬੁਰਜੂਆ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਰੋਲਾਂ ਬਾਰਤ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅੰਦਰ 'ਮਿੱਥ' ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਪਰੰਪਰਕ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਰਤ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਬੁਰਜੂਆ ਸਮਾਜ ਇਹਨਾਂ ਮਿੱਥਾਂ ਜ਼ਰੀਏ ਆਪਣੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਨੂੰ ਉਦਾਹਰਣ ਤਹਿਤ ਇੰਝ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਾਈਨ ਪੀਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨੂੰ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਜੋੜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਈਨ ਇੱਕ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਅਤੇ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬੁਰਜੂਆ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਨਾਂ (ਮਸ਼ਹੂਰੀ/ਐਡਵਰਟਾਈਜ਼ਮੈਂਟ) ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨਾਲ ਨਵਾਂ ਮੁੱਲ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਜੋੜਿਆ। ਵਾਈਨ ਚਿਹਨ ਸਿੱਧੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੀਣਯੋਗ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਸਿਗਨੀਫਾਈਰ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਿਗਨੀਫਾਈਡ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਰਲ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਖਮੀਰ ਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆ ਹੈ ਆਦਿ। ਇੱਥੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਵਜੋਂ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਬਦਿਕ ਜਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਪਾਪੂਲਰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਬੁਰਜੂਆਜੀ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਗਲੇ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਚਿਹਨਾਂ ਜਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਈਨ ਚਿਹਨਕ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿਸਮ ਦੇ ਚਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ; ਜਿਸਦਾ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ-ਸਭਿਆਚਾਰ-ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਪੂਲਰ ਕਲਚਰ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਸਿਹਤਮੰਦੀ ਅਤੇ ਅਰਾਮਦਾਇਕ ਤਰਲ-ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਚਿਹਨਕ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰਥ/ਸੰਕਲਪ ਸਿਰਜਣਾ ਪਿੱਛੇ

ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਨੇਮਾਂ ਵਜੋਂ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਪਾਪੂਲਰ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਕੁਲੀਨ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਆਦਿ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਬਾਰਤ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਪਲਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਅਰਥਕਾਰੀ (ਸਿਗਨੀਫਿਕੇਸ਼ਨ) ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ।

ਸੰਕਲਪੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿੱਥ ਅਜਿਹਾ ਬਹੁ-ਪੱਧਰੀ ਚਿਹਨ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੱਧੇ ਸੰਚਾਰੀ ਅਰਥਾਂ 'ਚ ਇੱਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਬਹੁ-ਪੱਧਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਚਿਹਨਕ ਅਤੇ ਚਿਹਨਤ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਮਨੋ-ਸੰਰਚਨਾਂ ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿੱਥ ਦੂਹਰੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਚਿਹਨ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।

1.4 ਚਿਹਨ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਵੇਕਲੀ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ ਅੰਦਰ ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਅਤੇ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸੰਰਚਨਾਵਾਦ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਸੰਰਚਨਾਵਾਦ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀ ਜਿਸਦੇ ਆਧਾਰ ਜੂਲੀਆ ਕ੍ਰਿਸਤੇਵਾ, ਮਿਸ਼ੈਲ ਫੂਕੋ, ਯੱਕ ਦੈਰਿਦਾ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅੰਦਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੱਟ ਕੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਚਿੰਤਨ ਪਰੰਪਰਾ ਅੰਦਰ 12 ਵੀ ਸਦੀ ਦੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਤਰਕ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਅਤੇ ਫ਼ਲਾਸਫ਼ਰ ਪੀਅਰੇ ਅਬੇਲਾਰ ਦੀਆਂ ਲ਼ਿਖਤਾਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੁਆਰਾ ਪੁਨਰ-ਪੜ੍ਹਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਅਰਥਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਅਬੇਲਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ,

> Studies of his dissertations on famous controversy of universals have now revealed that Abelard was a great theoretician of language and most of his propositions on signification find echoes in modern semiotics.[6]

ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਨੁਸਾਰ ਅਬੇਲਾਰ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਸਿਧਾਂਤ 'ਸ਼ਬਦ' (ਚਿਹਨ) ਅਤੇ 'ਵਸਤ' ਅੰਤਰ-ਸੰਬੰਧ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜੋਕੀ ਸੰਕਲਪਵਾਲੀ ਸ਼ਬਦੀਵਲੀ ਅੰਦਰ ਚਿਹਨਕ ਅਤੇ ਚਿਹਨਤ ਅੰਦਰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਅਬੇਲਾਰ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਧੁਨੀ ਚਿੰਨ੍ਹਤ (ਸਿਗਨੀਫਾਈ) ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਧੁਨੀ ਦੇ ਭੌਤਿਕੀ ਆਤਮ (ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਬੀਇੰਗ) ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਐਸੈਂਸ਼ੀਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਹੀ ਮੁੱਲਵਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ (ਚਿਹਨ) ਬੋਧਿਕ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਜਨਮ/ਪੈਦਾ ਦਿੰਦੇ/ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਬਤ ਅਬੇਲਾਰ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੌਧਿਕ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਚਿਹਨਾਂ) ਅਤੇ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਦੁਵੱਲਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਲਗਾਤਾਰ ਅਰਥਾਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ਬਦ (ਚਿਹਨ) ਹੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਪਸਾਰੇ ਨਾਲ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਚਿਹਨਾਂ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਚਿਹਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਜੋਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਸ ਦਿਸਦੇ, ਅਣਦਿਸਦੇ ਪਸਾਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਬੌਧਿਕ-ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਇੱਕ ਤਰਫ਼ੋਂ ਸੰਬੰਧ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਚਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਆਧਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਚਿਹਨ ਜੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸੋਸਿਊਰ ਅਨੁਸਾਰ ਚਿਹਨਕ ਅਤੇ ਚਿਹਨਤ ਦੀ ਸੰਯੁਗਤੀ ਰਾਹੀਂ ਬੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਆਪਹੁਦਰਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹੀ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਦਾ ਅਗਲੇਰਾ ਪਾਸਾਰ ਰੋਲਾਂ ਬਾਰਤ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸਥਾਰ ਰੂਪ ਇਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਰਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਜਾਰ/ਮੰਡੀ ਅਤੇ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰ ਕਿਵੇਂ ਸਰਗ਼ਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੀਅਰਸ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਨਾਲ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਦੀ ਸਮਝ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਤਰਕ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀ ਹੈ। ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਅੰਦਰ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਫ਼ਲਸਫ਼ਾਨਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਹਨ ਦੀ ਸੰਕਲਪਨਾ ਲਗਾਤਾਰ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਦਰਭਾਂ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਚਿੰਤਨ ਅੰਦਰ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਸ਼ਿਫ਼ਟ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਸੋਸਿਊਰ, ਫਰਦੀਨਾ(ਦੇਂ), 1959. ਕੋਰਸ ਇਨ ਜਨਰਲ ਲਿੰਗੁਇਸਟਿਕਸ, ਪੰਨਾ-16
2. ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ, ਡਾ. ਓ.ਪੀ., ਮਿਤੀਹੀਣ. ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ (ਸੰਪਾ. ਸੁਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ ਅਤੇ ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ), ਪੰਨਾ-45
3. ਗੁਰਬਚਨ, 1994. ਸੰਰਚਨਾਵਾਦ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ, ਪੰਨਾ-9
4. ਸੋਸਿਊਰ, ਫਰਦੀਨਾ(ਦੇਂ), 1959. ਕੋਰਸ ਇਨ ਜਨਰਲ ਲਿੰਗੁਇਸਟਿਕਸ, ਪੰਨਾ-16
5. ਸੁਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ (ਸੰਪਾ.), ਚਿਹਨ ਵਿਗਿਆਨ, ਪੰਨਾ-20
6. ਗਿੱਲ, ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, 1989. ਅਬੇਲਾਰਦੀਅਨ ਸੈਮਿਓਟਿਕਸ ਐਂਡ ਅਦਰ ਐਸੇ, ਪੰਨਾ-1